

KILÁTÓ

EGY NÉPI KOLLÉGISTA JEGYZETEI

Emlékszem, mindannyian „atmoszférát“ mondták. Szép hangzású szó, kétségtelen, de vajmi keveset magyaráz, semmi megfogható nincs benne, igazán, semmi konkrétum. Úgy tért vissza a beszámolók fordulataiban, mint amikor egy vonzó dallam perszeverál, belerajzolódik a szájad mozgásába — akármiről beszélsz — és makacs parlandóival meglassítja a lépteidet. Így hajtogatták ezt az ominózus szót: atmoszféra; naív tüzzel és széles gesztusokkal, aztán gyanakodva elhallgattak. Miért? Ki tudja elképzelni a birsalma illatát, ha sohase szagolta? Persze, csak azok beszélnek így, akik jártak nálunk és beszívták a kollégium levegőjét. Régi barátaink már értik és nem beszélnek róla.

Negyedik hete vagyok a népi kollégium tagja és azt hiszem, pontosan érzem az atmoszféra kérdését. Persze, ezt teoretikusan megmagyarázni nem lehet, aki ezt érteni akarja, annak „mögélőzött embörnek“ kell lennie — ahogyan Terhes Miska lendíti közelebb hozzánk a tizenöt-holdas parasztot — volt gazdáját, — mert annak van vetőgépe, meg „koronás kancája“, szóval mögélőzött embör. (Persze, ez nem akadályozta meg abban, hogy a szolgálégényét ne bocsássa egy szál foszlott ingben — nadrágban — mezítláb a kollégiumba.)

Hát az biztos, hogy nem „elegáns lelkeket“ tenyésztenek itt. Pedig az ilyeneket még ma is futószalagon ontja a sajnos minden tekintetben ódon egyetem. Ott egy beidegzett, köhögő mechanizmus futja ki szükség-szerű lengéseit folyton csökkenő köreikkben, mint a rozsdás eresztékű hinta. És az új lendületben már senki se hisz. Apropos. Hit. Valaki azt mondta, hogy a népi kollégisták hívő emberek. Szívesen vállaljuk, Persze, nekünk más a terminológiánk. A „hit“ metafizikus borzongással megterhelt fogalom és valami misztikus és fanatikus magatartást takargat. Mi öntudatnak és kollektív önbizalomnak nevezzük ezt a magatartást, amit csak a kívülállók körvonalaznak a „hit“ szóval és ami azért feltűnő, mert nem elszigetelt jelenség, hanem rövid idő alatt minden népi kollégista tulajdona és megkülönböztetője. Ime, az „atmoszféra“ egyik titka.

Bejut az ember egy közösségbe — van, aki már öntudattal, megszerzett szemléletmóddal, van aki óvatosan, bizonytalanul, várakozón — és egyszerre valami új viselkedéssel találja magát szemben.

Első napokban mindenki önmagáról beszélt. Estefelé a szobákban mozgó csoportképek alakultak. A puritán, pokrócos ágyakon ülve, hasalva, könyéken spontán rendetlenségbe rendeződött a tagság. Az élet-történetüket mesélték, miközben a telehold ügyesen elhelyezkedett az ablak bal sarkában. Kialakult egy légköri harmónia, amelyben szépen megfért egymás mellett a kollokviumok intellektuális izgalma, a gyufagyár negyvenfokos hősege és a szénaitlat.

Talán ilyen természetű gőzökből alakul az a bizonyos „atmoszféra“?

•

A *szövetkezetben* tizenketten vagyunk. A szövetkezet autonóm sejtje a kollégiumnak, amely egyszerre kulturális, gazdasági és sportszervezet. Kulturális versenyek, kollégiumi estek, szavalóköri, vitaestek körvonallazzák a szövetkezet munkájának egyik szektorát.

A szövetkezet az egyéni képességek mikroszkópja. De ugyanakkor a közösségi szellem próbája.

A „közösségi szellemet“ is sokszor emlegetik, de konkrét gyakorlati képe kevesek előtt áll tisztán. Nos, van egy jelképes tárgya a szövetkezetnek, amely azért van, hogy fokmérője legyen az individualista rigolyáknak. Úgy hívják, hogy szövetkezeti láda. Ez külsőleg csupán jelzőjében látszik különbözni a többi, közösleges ládától, de ha megtudjuk róla, hogy itt gyűjtik össze a szövetkezet „javait“ és e javakból minden szövetkezeti tag egyenlő arányban részesül — rögtön emelkedik jelentőségében. Persze, eleinte sokaknak viszolyog a háta. De amikor látják, hogy a rendszertelenül érkező csomagok ellenére is rendszeres elosztást lehet biztosítani, akkor... nos, ma, négy hét után mind a tizenketten pontosan látjuk a szövetkezet fontosságát.

Más az atmoszféránk? Talán az is közrejátszik, hogy a szövetkezetek miniatűr köztársasága megvalósítja a sokat emlegetett közösségi szellemet. És mi van a tanulmányokkal? A szellemet is kollektivizáljuk? Igen, van ilyesmi. A hivatalos nevelői munkán kívül működik a szövetkezetben az ú. n. tanulókör. Mert a szövetkezet úgy konstruálódik, hogy az azonos iskolatípusok tanulóit, a hasonló érdeklődésű tagokat gyűjti össze. Itt Einsteinról, ott az atomfizikáról, amott irodalomszemléletről vitatkoznak. A tanulókörök vezetői pedig időnként összeülnek, hogy a tanulás módszereit tökéletesítsék.

Az alapvizsga anyaga tudvalevően egy körülbelül kétezer oldalas könyvnek felel meg (bölcészesteknél). A módszer a következő. Adva van egy hattagú tanulókör: alapvizsgások. Napi egy órát fordítanak a közös tanulásra, amely a következőképpen zajlik le: minden tag összeír tíz problémát abból az anyagrészből, amellyel éppen foglalkozik. A saját tíz

kérdésének mindenki pontos ismerője és felelős előadója. Az előadó felteszi a kérdést, aki tud, hozzászól, az előadó rendszerezi, a többiek vezérszavakban jegyzik. Így napi egy órában hatvan kérdés vetődik fel. Később fokozva a tempót (húsz-harminc kérdés) két hónap alatt — ami kb. megfelel a becsületes készületidőnek — mintegy tízezer kérdés került szónyegre. Természetes, hogy a tanulókör vázaltszerű, rendszerező munkája után mindenki részleteiben is foglalkozik a felvetett egységgel.

Az elv: ha megoldható, mindent szemináriumszerűen és közösségi aktivitással és semmit úgy felvetni, hogy az egy passzív tömegre és egyetlen aktív tényezőre (előadó) bontsa a közösséget.

Atmoszféra? Igen, innen is vannak származékai.

*

„... A vonat zörög... a gyerek még mindig bög, maszatos kezeiből kekszdarabokat hullajtva maga alá...”

Védekezem a kofferral, fröcsögős suhancok akarnak Chesterfieldet rámsózni...

A cirkulár kanyarog a Colosseum mellett. Szökőkút vize esorog...”

Egy levélben tallózok: Olaszországból jött, egy képzőművész kollégista írta a sokezeréves köveken üldögélve.

Itt *kollégiumi est* készül, barátaink és vendégeink csoportokba verődve beszélgetnek, a zászlók alatt néhányan halkán dúdolják a Geyer Flóriánt.

Mi, főiskolások, vendégek vagyunk itt, a középiskolások kollégiumi estjén. Lesem a csoportokat, miről beszélgetnek? Itt a huszonnégy éves igazgató tárgyal a francia nyelvtanárral, az órákat illesztgetik, a jó időpont itt megfelel a jó szervezés kritériumainak. — A teljes ember idő és szervezés kérdése — ez lehetne a népi kollégiumok egyik mottója.

Ott egy tarfejű, egyenes parasztgyerek vitázik valamelyik barátunkkal: mit ért Szerb Antal a „bohém” fogalmán? A többi témák? — Falujárás. — Csak százötvenen hallgatták a műsort. Rosszul szerveztük. Jövő héten... — Kik csinálják a gyufagyár szociográfiáját? A negyvenfokos hőségben valaki elájult; mikor magáhoztért, motyogni kezdett: Kinek van itt joga pofázni? — Egyetemi politika. — Akik dolgoznak, azoké a vezetés. A Medikus Körben kibukott a jobboldal. — Az Egyetemi Színjátósok tavaly huszonöttször jártak falun. Autó kellene...

Nagyjából konkrét kérdésekről van szó, itt egyelőre nem fenyeget a „fogalmak vizenyője”. A pionírok hangja ez és valóban, az arcokon a pionírok jogos optimizmusa.

Barátom olaszországi levele a kezemben.

Milyen a hangunk, ha külföldről jut hozzánk, ezer kilométerek vargabetűjén? Nincs-e benne törekvéseink cáfolata?

„... Állok a Pantheon közepén, mély-lélelkező bordák nyílnak az ég felé és beejtik középen a fényt... odább gusztustalan, új emlégművek...

Tudod, utálom a háborút és félek tőle. Itt vannak, akik nem látszanak félni, sőt... Talán véletlen, hogy akik munkát és újjáépítést akarnak, azok hozzánk tartoznak?

Olaszország szép, de az atmoszférája olyan, mint egy római sikátoré. Az a határozott érzésem, hogy a mi országunk ehhez képest hatalmas iramban halad és fejlődik.

... Nincs kedvem huzamosabb ideig itt élni. Esetleg évenként egy-két hónapot, megtöltödni, mint az akkumulátor...“

Közben a középiskolások karéjba rendeződtek.

A szavaló meghajol, félhold alakú árnyék az arcán. A hangja süvít és recseg, meggyőződésem, hogy Ady így akarta, nagyon tetszenék neki Diószegi Pista, aki jobban megértette a verset, mint a rádióban hörgő színészek.

*Vörös jelek a Hadak Útján
Hunniában valami készül.
Rongyos hadak, véres hadak
seregelnék vígan, vitézül.*

Aztán népdalok. A karmester tizenöt éves. A tizenegy-huszonkét éves fiukból konstruált orgona megszólal. Mind ugyanazt fújja, persze egy oktáv különbséggel.

Miért húzódik a hallgatók arcára valami határozott körvonalú öröm?

Az idén sok külföldi beszámolót hallottunk és olvastunk. Miért érzik odakint írók, művészek, tudósok és népi kollégisták ugyanazt a nosztalgiát? Némelyik beszámoló olyan, mint egy csalódott legyintés.

A konferanszié: hat kis manó találkozik az erdőben. Mesét mondanak. Versben. A lófej-széles ibolyákról, a szarvasokról (szarvaik kék eget kuszálnak). Weöres Sándor versei a Gyümölcskosár-ból.

Aztán látjuk, hogy egy széljárt arcú, tizenkét éves parasztgyerek is szívesen álmodik a színes tintákról. Szerencsére ezek a fiúk távolról sem olyan merevek, mint amilyenekké szuggerálták őket. Színdarabokat agyalnak ki este tíz után, szívesen gyalognak húsz kilométert, ha kell, kívánságra elemeire bontják a bonyolult metafórát és egyetlen szavalókórusból megértik: mi a forradalom.

Itt már ne az atmoszférát emlegessük. Ha a NÉKOSz-szisztéma hirtelen megszólalna valami hypermodern villanygramafonon, gyakran hallanánk ezt a szót: öntudat.

És a kollégiumok falán ott van a Vasvári idézet: „... esodára nem várunk, kegyre nincs szükségünk...”

Atmoszféra? Feltétlenül. Ahogyan — elvetve kissé a hasonlatban a sulykot — egy Tolsztoj regénynek sajátos atmoszférája van. Mert ez a nevelési szisztéma — azt hisszük — hasonlít a realista írók munkamódszeréhez: megmutatni, áttekinteni és felbontani a valóság makro- és mikrokozmoszát, összefüggéseit, ellentmondásait és ellenképeit. Megte-remteni élmény és absztrakció állandó és kölesönös bírálatát. Politika — országjárás; egyéniség — közösség; autonómia — társadalom; szociológia — üzemlátogatás; szervezet — szervezés; szereplés — kritika; művészet — egyéni normák, stb.

Mit látnak barátaink a népi kollégiumok atmoszférájában? Reméljük, ugyanazt, amit mi: az eljövendő teljes ember élőképét.

TÓTH SÁNDOR

ROSSZEMLÉKŰ VÁLASZTÓ

Mintha ismét mozgásba jött volna az irodalmi élet; előttünk forr, alakul, kavargodik; új nevek bukkannak fel, új és új írók kezdik el működésüket, a régiektől új teljesítményeket kapunk, megindult az irodalom jelenének és multjának új szempontú feldolgozása is; a szigorú marxista módszer érdekes és izgalmas eredményeket hozott, az új realizmus jel-szava pártokra osztotta az irodalmat és izgalmasan meglepő, vitatható és vitatandó teljesítményekre ösztönzött. Irodalmi szempontból mindnyájan, öregek és fiatalok bizakodással nézünk a jövőbe.

Am valami baj van. Az irodalom élete egyre inkább az irodalmi köröké lett; és az alapon ott húzódik a repedés. Nem az olvasóközönség csekély számáról beszélek, nem is a munkásoknak szóló irodalom kérdéséről; olyan bajról kell szólni, amely régóta megvan nálunk. Legalábbis 1919 óta.

Mert 1919 irodalmi szempontból olyan választóvonal, amelynek hatását még ma is érezzük. A hullámtörő kétségtelenül Szabó Dezső; az ő művei (és főleg műveinek hatása és a köréje szőtt misztikus mondanivalók) választották ketté, élesen és határozottan a magyar irodalmat. És bethleni konszolidáción, neobarokk éveken, gazdasági válságon, letiport munkásmozgalmakon, márciusi fronton, illegális irodalmon, nyilas uralmon, — sőt felszabaduláson és földreformon, szocialista újrealizmuson át húzódik változatlanul a szakadás. Az egyik oldalon az igazi magyar, a valódi, hamisíthatatlan, a másik oldalon a talmi csillogás, a felületesség,

az álműveltség és a városi szalonok légköre. Vagy fordítva: az egyik oldalon az európai fölény, simaság és jómodor, kifinomult kultúra és mélybelátás, filozófiai műveltség és polgári begyökerezettség, a másikon durvaság és faragatlanság, gögös félredobása a szépségnek, erőszak és: antiszemitizmus és fasizmus.

Persze, hogy nincsen így. Ismételni sem kell: esszéista, irodalomtörténész, mint Komlós Aladár, marxista teoretikus, mint Révai József már régóta kimutatták, minden szempontból ez álláspontok és nézetek okát, keletkezését és értelmetlenségét.

De nem is a kérdés elméleti oldaláról van szó. A gyakorlat azt mutatja, hogy a kettéválasztás, tudatosan vagy tudattalanul, még mindig megvan. Megvan és kiterjedt az irodalomfelvevő rétegekben, a budapesti polgári olvasóközönségben és a vidéki tanítók, tanárok, szabadművelődési felügyelők, népfőiskolai vezetők, egyetemi hallgatók, ifjúsági mozgalmi emberek nagy seregében.

A két oldal változatlan rosszindulattal és gyarakvással tekint egymásra. És meg kell mondanunk: a polarizálódási folyamatot sok tényező támogatja. Tapasztalásból beszélek: tudom, hogy egyfelől polgári körökben, sőt polgári létüket odahagyott munkásmozgalmi emberekben is milyen gyanakvást és ellenérzést vált ki még ma is Illyés Gyula, Szabó Pál és persze különösen Veres Péter neve. Lehet, hogy egyesek jobb érzésük ellenére elfogadják őket, ám amikor csak lehet és tud a gyanakvás kitör: elég csak a Haladás cikkeire vagy akár a Népszava egyes megnyilvánulásaira gondolnunk.

A polgárság azonban, különösen mint egységes irodalomfelvevő réteg, hanyatlóban van. Annál súlyosabb, hogy a másik oldalon, éppen azok között, akik a most magára ébredő parasztság szellemi vezetői lesznek, a gyanakvás, sőt a nyílt elutasítás és gyűlölet még nagyobb. Nagyobb és ami a legkeservesebb: szervezettebb. Hivatalos kultúrterjesztő szervek, tanfolyamok és előadóképzők, sőt folyóiratok is élesztik, támogatják és mintegy hivatalos jóváhagyással látják el ezt a gyűlöletet. Minden polarizálás egyszersmind egyszerűsítési s; a polgárok oldaláról így látszik egy síkon levőnek Féja Géza és Sértő Kálmán Veres Péterrel. A másik oldalról így azonos Ince Sándor, Bús-Fekete László és a Fővárosi Operettszínház Máraival, Cs. Szabóval, Vas Istvánnal, Zelk Zoltánnal, Déry Tiborral és akár József Attilával is. A fogalmak egybeesnek: „Vas István zsidó költő“, ez azt jelenti, hogy művelt, dekadens, urbánus és polgári. Ilyen szempontból már Bartók sem eléggé magyar és Illyés Gyula is osztályáruló. Ha megtörténhetik, mint ahogy megtörtént a nyáron, hogy ifjúsági szervezetek külföldön, külföldi magyarok előtt a mai magyarságot *csak* Sinka Istvánnal és Gellért Sándorral mutatják be. ez egyen-

értékű azzal, mintha más oldalról a magyarságot *csak* Molnár Ferencel és Harsányi Zsolttal jelképeznénk.

Káros és — meg kell mondanunk — reakciós jelenség ez. Szellemi reakció az kétségtelenül, ha a magyar irodalom nagynehezen és küzködve kialakuló egységét mondva csinált, misztikus, „magyar szellemekkel“ meg akarjuk bontani. És szellemi reakció az is, ha egy elmúlt korszak talán jogosultan kialakuló, de ma már mesterséges kategóriáit alkalmazzuk a mai magyar irodalom egészére.

Nem először elmondott dolgok ezek és köztudomásuk is. És mégis keményen és élesen ismét le kell szögeznünk ezeknek a szétválasztásoknak és ezeknek a kategóriába sorolásoknak végtelen butaságát és ártalmasságát. Le kell szögeznünk, éppen nekünk, fiataloknak. Mert már-már úgy látszik, hogy a mi sorainkon belül, talán nem lesznek ilyen ellentétek; elválaszt bennünket világnézet, életstílus, formanyelv sőt személyi ellen- és rokonszenv egymástól; egyelőre még különféle folyóiratok köré csoportosulunk és más-más hadállásokban harcolunk egymás ellen és a közös ellenségellen; de ilyen szempontú szétválasztást nem engedhetünk meg magunknak. Nem azért, mintha közöttünk nem lennének hangsúlyozottan paraszti vagy városi származású társaink, hanem azért, mert — egyesek marxista elméletük fegyverzetéből, mások egyéni undorukból nem tűrhetik az ilyen kettéválasztást.

De ha rendszeres munkával szétfeszítik alattunk a földet, a szakadék akarva-akaratlan bennünket is táborokra bonthat.

SZABOLCSI MIKLÓS